

Tijana Matijević

O NEČITAOCU POEZIJE, NOĆNIM OBLACIMA I ISTORIZACIJI LIRIKOM

(Nenad Milošević: *Kada bi život na zemlji bio*, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani“, Kraljevo, 2022)

U našem neograničeno tranzicijskom, baumanovski retrotopijskom vremenu nastaje literatura koja se osvrće za nezavršenom, nasilno prekinutom prošlošću, retko uspevajući da zagrabi s one strane uobičajenog reprodukovanja melanholične vezanosti za tu izgubljenu prošlost. Nenad Milošević knjigom pesama *Kada bi život na zemlji bio* zahvata u prostor prošlosti, one Jugoslavije kao prošlosti (ili: prošlosti kao Jugoslavije), raspakujući je, kritikujući i proizvodeći nesvakidašnji pesnički kod koji čuva nostalgičko jezgro prošlosti istovremeno ga demistifikujući. Pesme nastaju kao efekat kontradiktornog analitičnog zadiranja u nostalgiju koja se rasprostire ovom poezijom kao ostvarivi užitak i čulima osetilna lepota („obnoviše se svetlosti zaboravljene / moje domovine koja je imala more. / Jugozapadni vetar dolazi iz mladosti sveta”).

One otkrivaju kako ne okrnjiti prošlu lepotu sveta, a ostati racionalan i pouzdan pesnik/pesnički glas, a možda i važnije, zašto? Kakva je snaga argumenata ako smo već kod „tihog središta svega postojećeg” (Zoran Kravar)?

Očigledno uviđajući ambivalentnost akademskog i medijskog polja u „izveštavanju o prošlosti”, kao i tiraniju književnog komemorativnog manirizma, pesnik će kroz argumentacijski skrupuloznu analizu kasnog jugoslovenskog socijalizma artikulirati autentičnu kritiku ideologije kao svedok-tumač i pred čitaoca izneti ceo katalog ključnih tranzicijskih ideograma, definisanih prećutanim razlikama između socijalizma i kapitalizma kao onog žuđenog i razočaravajućeg mesta koje je trebalo da zameni socijalizam („U stanu penzionisanog radnika, / samoupravljača i rentijera. / nastanjenog u vikendici, / dočekali smo kraj Jugoslavije, / Hladnog rata, federacija, proletarijata; / iznenadni, raniji svršetak veka, / početak multipolarnog sveta, / nacionalizama, prekarizata”).

Kroz benjaminovsko posezanje za prošlošću „ispunjenom sadašnjošću” subjekt ove poezije uspeva da „performativno adresira istorijsku praksu” (Boris Buden) dekadentnih osamdesetih, kada su vrednosti jugoslovenskog socijalizma istrajavale ali i bile ideološki načete s liberalističke društveno-političke strane. Tadašnja ideološka pozicija pesničkog

subjekta, percipirana i kao formativna i kao zabluda, istorizuje se kroz sam pesnički jezik, da bi se zatim, preko tog istog gesta istorizacija dovela u prilično direktnu vezu sa sopstvenim konstituisanjem („Oprostio se od Jugoslavije i socijalizma / i postao pesnik”).

Pesnički glas u prošlost zadire direktno, osvajajući je retorički i versifikacijski, izvodeći onu fundamentalnu figuru pesništva bez koje verovatno nema ni lirike, ni lirskog glasa – apostrofu. Iznenadni prekid direktnog obraćanja čitaocu, i umesto toga oslovljavanje onoga što, po teoretičaru apostrofe Džonatanu Kaleru, ne može imati status slušaoca, neminovno narušava ograničenja konvencionalne temporalnosti. U trenutku zazivanja, vremenski intervali su sinhroni u tom okretu *pesnikovog tela* ka prošlosti, ka odsutnosti, kroz apostrofu koja originalno i jeste „okretanje od nečega”.

Kao anđeo istorije koji okrenut prošlosti gleda ruševine sveta, pesnik oplakuje mrtve, tuguje za mladošću i prolaznošću života, pišući elegijske stihove koji se i artikulišu upravo u prostoru apostrofe („u tvojim, Vujice, strogim pesmama / iz kojih provejava / sitan i suv sneg socijalizma / ljubav se po mrazu bori za dah / ali se ne predaje. / Sad kad sam snagom uma / iz ljubavnog zadovoljstva / u elegiju ove večeri stigao, / ne bi trebalo da klonem”). Adresirano odsutno „uzvrća šutnjom” (Barbara Džonson) i tada paradoksalno otpočinje ona Kalerova apostrofom izazvana *neuračunljiva snaga događaja*. Sneg koji veje, uvek istovremeno i dešavanje i stih, izvodi pred nama događaj neprolaznog pisanja, čitanja, zatim opet pisanja i čitanja. Sneg veje epifanično, ukida vremensku distancu, dovodi meteorološko u blizinu metafizičkog. U tom prostoru se neumorno traga za sagovornikom, želi se razgovor, drugovanje, zajednica. Pesnik se apostrofično oglašava kroz „žudnju za Drugim” (*mili, habibi, prijatelji, ljubavniče, oče, Euridiko, ljubavi...*), znajući da se i sama apostrofa kao figura literarno uspostavlja, aktuelizuje samo ako je uspela komunikacija s čitaocem, ako i on razume i prihvati to odsutno obraćanje. Bez te komunikacije i aktualizacije onkraj vremenskih i tekstualnih razina nema ni pesničkog glasa, ni pesme: „Nečitaoče poezije, pepeo njen i na tebe pada.”

Umesto demijurške pesničke figure, ovaj pesnički glas se upravo kroz apostrofu kao svoju materijalnu osnovu formira u odnosu s drugim, artikulišući mogućnosti jedne relacije i, zapravo, demokratske poetske koncepcije. U toj nepretencioznosti on se bavi baš onim prolaznim, koje traje jedan dan, od istorijskog vremena, preko života civilizacija i kultura, do naše sopstvene prolaznosti. Stojeći na granici sadašnjosti, kao na obali, u stavu pesnika klasike, invociranog Kavafija, podrazumevanog Ovidija, i jednog bližeg, takođe poetski prisutnog, velikog Jovana Hristića, pesnik posmatra prolaznost sveta i njegovu lepotu, osećajući efemernost i večnost tog trenutka. Baš je Sredozemlje znak i mera te efemernosti i *apsolutne lepote* o kojoj je pisao Hristić, a Dunav, koji se motivski povlači, ali ostaje kao prepoznatljiv topos poezije Nenada Miloševića, eho je tog mediteranskog i klasičnog pogleda na svet, na koji se gleda i s ovog našeg poluostrva omeđenog Dunavom kao svojom severnom granicom. Dunav je ambijent istorije, kao u pesmi „Svetska književnost u Zemunu u doba korone” u kojoj se Zemun oblikuje kao hronotop lokalne književne i kulturne istorije, ili u „Početku veka” kao trop temporalnosti, one koja spaja Steriju i Iljfa i Petrova: „Led je krenuo niz Dunav / ne čekajući da vek počne.” Nenad Milošević vraća pesništvu značaj kulture. Ono obuhvata i klasično, univerzalno humanističko nasleđe, i avangardno, kao oznaku onog singularnog istorijskog revolucionarnog iskustva, sovjetskog i jugoslovenskog. Poezija zato i postaje polje istorije, ono u kom

se pesnik u konfrontaciji s istorijskim revizionizmom i neznanjem kreće i kao učeni hroničar (post)hladnoratovske prošlosti, i kao dečak koji čita istoriju Drugog svetskog rata kao priču (baladična „Nagumova dilema ili sećanje na knjigu *Drugi svetski rat* S. L. Salcberga”). Vreme i prostor Jugoslavije kao prošlosti se proširuju i istorijski i književno, socijalizam se rekonstruiše klasičarskom *nadgradnjom* („za francuski praštam ali za latinski ne mogu”), a Jugoslavija postaje jedna vrsta istorizovane idile, kritičkog tropa.

U ovim pesmama se apostrofira samo istorijsko vreme, dvadeset prvi i dvadeseti vek, koji se kroz parabolu o bludnom sinu i uspostavlja kao paradigmatični i prepoznatljivi krajolik pisanja i pesnikovog pogleda na svet („Moj rodni dvadeseti veku”). Moto koji otvara knjigu, Mendeljštamovo: „Zveri moja, veku moj lepi”, uputstvo je za *apostrofično* čitanje ove poezije u kojoj se pesničkim sredstvima *neuračunljivo* uprisutnjuje odsutno, otkrivajući i nezamenljivost komunikacije među pesnicima, što bi zapravo moglo biti jedno moguće ime za (avangardističku) pesničku tradiciju, ali i za epohalne analogije kraja, početka i možda priželjkivane revolucionarne promene. Apostrofom se celokupno prošlo iskustvo istorizuje, i na neki način, možda po prvi put razumeva smisao proživljenog i izgubljenog („Upleten u Dvadeseti vek / kao kosa u klas divljeg ječma, / nepovratno, muke moje – / nabijam i pritiskam kolenima / kofler sutrašnjice”). Kroz istoriju se nedostupna prošlost može posložiti i razumeti, i nakon što se to učini, treba je spakovati u kofler, izaći iz *limba* prošlosti i sa znanjem koje *raste* uzviknuti: „*Viva la revolution permanente!*” Upravo se oko ovog stiha knjiga deli napola, to je trenutak u kome anđeo istorije, okrenut ka prošlosti, oseća oluju budućnosti, i čitalac shvata da je u samom središtu teksta skriveno-otkriveno to znanje o onome što je permanentno i onome što prolazi, a prolaze samo noćni oblaci, kojima se pesnik u *once in a life time* pesmi „Ljubav, noćni oblaci i smrt” obraća kao sagovornicima i saučesnicima u otkrivanju tog znanja.

Nije bez ambivalentnosti razlikovanje „saznanje ili osećanje” („Pepeo poezije”), i zato je tu dilemu, tu nesigurnost oko koje se strukturira ova knjiga poezije možda jedino i moguće izraziti ne temporalno, kao tvrdnju, već modalno, u međuprostoru između predosećanja i želje: „kada bi život na zemlji bio”... Taj međuprostor je tačno ona distanca između Euridike i Orfeja, koji se ka njoj *okreće*, „zbog sjaja i u ime njegovo, zbog Euridike”. Zato je „tihu središte sveta” jedino mesto u kome u sinhronicitetu postoje „i zbir i jedno” i gde u poeziji učestvuje i onaj koji je ne čita.